

Ochranná pásma vodních zdrojů v ČR: proč dosavadní postupy nestačí?

- \\ Voda je nejcennější surovina na Zemi. Je ve veřejném zájmu, aby byl zajištěn její dostatek a kvalita.
- \\ Ochrana vodních zdrojů, podzemních i povrchových, které slouží k zásobování pitnou vodou, je zabezpečována systémem ochranných pásem.
- \\ Vodní zákon upravující problematiku těchto ochranných pásem se však soustředí především na antropogenní vliv a téměř vůbec se nezabývá přírodními změnami a trendy, dopady sucha apod.
- \\ Neexistuje dostatečný metodický pokyn pro stanovení, vymezení a využívání ochranných pásem vodních zdrojů.
- \\ Chybí efektivní kontrolní mechanismus, který by zaručoval dodržování stanovených opatření.
- \\ Vážná výměna informací mezi státem a vlastníky nebo uživateli dotčených pozemků.
- \\ Vyhlášená ochranná pásma vodních zdrojů se zpětně nepřezkoumávají.
- \\ Vodní zákon jednoznačně nestanovuje ochranu malých vodních zdrojů, čímž jsou značně ohroženy, ačkoli jejich ochrana je stejně důležitá jako ochrana zdrojů velkých.

Ochranná pásma zajišťují vydatnost, jakost a zdravotní nezávadnost vodních zdrojů pro pitnou vodu. Tento AVex popisuje nedostatky současné ochrany vodních zdrojů a rozebírá problematiku ochranných pásem. Navrhuje doporučení, která povedou k zlepšení právní ochrany vodních zdrojů z pohledu kvantity i kvality vody. Popisuje také soubor kontrolních mechanismů, jež by i v budoucnu zajistily vysokou kvalitu pitné vody. Odborné stanovisko navazuje na AVex Pitná voda – je a bude? z roku 2019.

Ochranu vodních zdrojů zabezpečují ochranná pásma stanovená v § 30 vodního zákona (zákon č. 254/2001 Sb., o vodách). Zřizují se, aby zajistila vydatnost, jakost a zdravotní nezávadnost zdrojů podzemních nebo povrchových vod, které slouží pro zásobování pitnou vodou. Jde o tzv. speciální ochranu vodních zdrojů, jež se pokaždé stanovuje pro konkrétní území. Vyhlášení ochranných pásem vodních zdrojů je vždy veřejným zájmem.

Zákon se však soustředí především na problematiku antropogenního ovlivnění vodních poměrů z hlediska množství i jakosti. Stanovuje například pravidla pro ochranu před znečištěním a nadměrným využíváním, upravuje podmínky odběru vody pro pitné, průmyslové či zemědělské účely anebo pro vypouštění odpadních vod. Naopak se téměř vůbec nezabývá přírodními změnami a trendy, dopady sucha apod.

V roce 2020 byla schválena tzv. suchá novela vodního zákona, která ale řeší především sucho hydrologické. Upravuje činnosti ke zvládání sucha (jako je informování veřejnosti o nutnosti šetřit vodou a nevyužívat pitnou vodu k jiným účelům) a při nedostatku vody (regulaci povoleného nebo volného využívání vody podle významu hospodářských, resp. společenských činností). Novela však nezahrnuje preventivní opatření, která by řešila nedostatek vody, zejména udržení vody v krajině.

HYDROLOGICKÉ SUCHO

Hydrologické sucho vzniká v důsledku nedostatku srážek (tzv. meteorologického sucha). Projevuje se snížením vydatnosti zdrojů povrchových a podzemních vod (snížení průtoků ve vodních tocích, hladiny jezer a nádrží, stav hladiny ve vrtech a vydatnosti pramenů). U podzemních zdrojů vod se nedostatek srážek kvůli hydrologickému cyklu projevuje s určitým zpožděním.

Vznik hydrologického sucha je ovlivněn i využíváním vody. Proto je třeba na hydrologické sucho nahlížet jako na přírodní fenomén, který může svou činností umocňovat člověk.

- pokud stanoveny jsou, leckdy neodpovídají svým rozsahem místním podmínkám (nevymezila se na základě odborné studie, ale tzv. „od stolu“),
- u podzemních zdrojů vody častokrát neřeší ochranu území v místě její tvorby, ale pouze v místě jejího jímání,
- někdy se nelogicky vylučují z ochrany intravilány obcí nebo průmyslové či zemědělské areály, popřípadě se nezahrnuje dostatečně velké okolí vodárenské nádrže,
- chybí důsledné propojení s katastrem nemovitostí,
- v případě, kdy se překrývají, stanovují nekompatibilní limity či zákazy,
- obsahují zákazy a limity ve vztahu k jednotlivým pozemkům, které jsou nejednoznačné, a tedy nekontrolovatelné nebo nevy-mahatelné,
- neřeší problematiku ochrany vydatnosti vodních zdrojů,
- není dostatečně řešeno omezení intenzivní zemědělské činnosti, případně zákaz aplikace umělých hnojiv a prostředků pro ochranu plodin (pesticidů).

Odpovídající kontrolní mechanismus, který by zajišťoval dodržování stanovených opatření, chybí pro oba stupně ochrany. Nedostatečný je také tok informací mezi státními orgány a vlastníky nebo uživateli dotčených pozemků. Chybí povědomí o potřebě ochrany vodních zdrojů a jejich pravidlech.

Ochrana malých vodních zdrojů

Jako nevhodné se jeví, že se zákonná obligatorní ochrana prostřednictvím ochranných pásem týká v podstatě pouze zdrojů s odběrem více než 10 000 m³ za rok. V době, kdy klimatická změna přináší výrazné projevy sucha, je tento přístup velmi problematický.

V současnosti jsou ohroženy především malé zdroje vody, přičemž jejich ochrana je stejně důležitá jako ochrana zdrojů velkých. Zákon uvádí, že vodoprávní úřad může stanovit ochranná pásma i pro vodní zdroje s nižší kapacitou, vyžadují-li to závažné okolnosti. Je žádoucí, aby stanovení ochranných pásem pro menší zdroje bylo povinné, popřípadě se celý záměr ochrany vodních zdrojů formuloval jinak.

Chybí vhodná metodika

Zásadním problémem při ochraně vodních zdrojů pomocí ochranných pásem je, že neexistuje vhodný metodický materiál pro jejich stanovení, vymezení a využívání. Není zřejmé, jaké kvantitativní a kvalitativní parametry uplatňovat. V platnosti zůstávají i starší ochranná pásma – tzv. pásma hygienické ochrany, která jsou stanovená podle dnes neplatných právních předpisů (především vodní zákon č. 138/1973 Sb.) a nevyhovují současným potřebám.

Aby byla určená ochranná pásma funkční, musí vzniknout metodický materiál, jenž by zahrnoval následující požadavky:

- vymezení rozsahu průzkumných prací, které je nutné provést pro efektivní stanovení ochranných pásem,
- formulace zákazů a omezení užívání pozemků, staveb nebo činností v ochranných pásmech vodních zdrojů,
- sledování účinnosti ochrany vodních zdrojů formou nově stanovených ochranných pásem,
- realizace technických, administrativních či jiných opatření pro zajištění aktivní či pasivní ochrany vodních zdrojů,
- zohlednění klimatické změny a období sucha do ochrany využívaných vodních zdrojů,
- stanovení újmy způsobené omezením využíváním nemovitostí, její vyčíslení a uplatnění.

I. a II. stupeň ochrany

Právní úprava rozlišuje ochranná pásma I. stupně, která slouží k ochraně vodního zdroje v bezprostředním okolí jímacího nebo odběrného zařízení, a ochranná pásma II. stupně, jež slouží k ochraně vodního zdroje v územích stanovených vodoprávním úřadem, aby nebyla ohrožena jeho vydatnost, jakost nebo zdravotní nezávadnost.

Vodní zákon přímo uvádí zakázané činnosti v pásmu I. i II. stupně. Jde např. o zákaz vstupu a vjezdu. Zakázané jsou činnosti poškozující nebo ohrožující vydatnost, jakost nebo zdravotní nezávadnost vodního zdroje. Výčet zakázaných činností konkretizuje administrativní akt, kterým se vyhláší ochranné pásmo konkrétního vodního zdroje.

Nefunkčnost systému

Mnohá vyhlášená ochranná pásma jsou nefunkční. U pásma I. stupně, které chrání bezprostřední okolí odběrného zařízení, bývá nejčastějším problémem to, že stanovené zákazy činností bývají nedostatečné nebo nedostatečně vymáhané. U pásma II. stupně, které má za úkol chránit širší okolí vodního zdroje, jsou hlavní rizika zejména tato:

- ochranná pásma II. stupně jsou mnohdy navržena, ale nejsou stanoveny,

Co znečišťuje vodu

Znečištění zdrojů vody je způsobeno řadou látek přírodního i antropogenního původu. Z přírodních látek, které jsou však v důsledku lidské činnosti zastoupeny ve vodách ve značných koncentracích, se jedná především o látky produkované sinicemi, a to včetně jejich toxinů. Z antropogenních se jedná o celou řadu chemických prvků vyskytujících se sice v relativně nízkých koncentracích, nicméně představujících nebezpečný koktejl látek. Nejproblematičtější jsou především pesticidy, látky obsažené v produktech osobní péče a péče o domácnost, léčiva, chlorované organické látky a především poly- a perfluorované organické látky, které řadíme mezi tzv. věčné chemikálie.

Ochranná pásma

Ochranné pásmo I. stupně stanovuje vodoprávní úřad a jde o souvislé území:

- u vodárenských nádrží a u dalších nádrží určených výhradně pro zásobování pitnou vodou minimálně pro celou plochu hladiny nádrže při maximálním vzdušném zdutí,
- u ostatních nádrží s vodárenským využitím než uvedených pod písmenem a) s minimální vzdáleností hranice jeho vymezení na hladině nádrže 100 m od odběrného zařízení,
- u vodních toků
 - s jezovým vzdušením na břehu odběru minimálně v délce 200 m nad místem odběru proti proudu, po proudu do vzdálenosti 100 m nebo k hraně vzdouvacího objektu a šířce ochranného pásma 15 m, ve vodním toku zahrnuje minimálně jednu polovinu jeho šířky v místě odběru,
 - bez jezového vzdušení na břehu odběru minimálně v délce 200 m nad místem odběru proti proudu, po proudu do vzdálenosti 50 m od místa odběru a šířce ochranného pásma 15 m, ve vodním toku zahrnuje minimálně jednu třetinu jeho šířky v místě odběru,
- u zdrojů podzemní vody s minimální vzdáleností hranice jeho vymezení 10 m od odběrného zařízení,
- v ostatních případech individuálně.

Ochranné pásmo I. stupně bývá fyzicky označeno (informační tabulky), někdy také například oploceno, a přístup do něj je zakázán nepovolaným osobám. Účelem je zabránit jakémukoli znečištění, například lidskou činností nebo erozí.

Ochranné pásmo II. stupně rovněž stanovuje vodoprávní úřad, a to vně ochranného pásma I. stupně; tvořit ho může jedno souvislé nebo více od sebe oddělených území v hydrologickém povodí nebo hydrogeologickém rajonu. Vodoprávní úřad může ochranné pásmo II. stupně, je-li to účelné, stanovovat postupně po jednotlivých územích.

Ochranné pásmo II. stupně má preventivní charakter. Omezují se zde činnosti, které by mohly negativně ovlivnit kvalitu nebo množství vody, například intenzivní zemědělství, aplikace chemikálií nebo výstavba.

JAK SE TVOŘÍ OCHRANNÁ PÁSMA VODNÍCH ZDROJŮ

Ochranná pásma vodních zdrojů stanovuje příslušný vodoprávní úřad. K návrhu jejich určení se podle aktuální zákonné úpravy využívají následující podklady:

- popis a technické údaje o vodním zdroji a odběru vody z něho, charakteristika území navrhovaných ochranných pásem ve vztahu k hydrologickému povodí nebo hydrogeologickému rajonu vodního zdroje, analýza rizik ohrožení vydatnosti, jakosti nebo zdravotní nezávadnosti vodního zdroje a návrh stanovení ochranných pásem a jeho zdůvodnění,
- záznam podrobného měření změn obsahující geometrické a polohové určení ochranného pásma, pokud jeho hranice není shodná s hranicemi parcel v katastrální mapě,
- seznam nemovitých věcí podle obcí a katastrálních území s uvedením parcelních čísel, na kterých se ochranné pásmo (případně pásma) navrhuje,
- povolení stavby vodního díla a povolení užívání vodního díla, pokud má být ochranným pásmem dotčeno stávající vodní dílo,
- povolení k nakládání s povrchovými nebo podzemními vodami, pokud se jich má ochranné pásmo dotknout, jestliže jej vydal jiný vodoprávní úřad než příslušný ke stanovení ochranného pásma,
- stanovisko správce povodí,
- vyjádření příslušného správce vodního toku, pokud má být ochranným pásmem dotčen vodní tok.

Kolik je v ČR vyhlášených ochranných pásem I. a II. stupně?

Přesná statistika neexistuje, protože jde o dílčí opatření zřizovaná na regionální úrovni. Obecně lze říci, že v tuzemsku existují tisíce zdrojů pitné vody, pro které jsou pásma ochrany stanovena, a desítky významných zdrojů vody slouží jako klíčové pro zásobování pitnou vodou (například velké vodárenské nádrže jako Švihov, Šance, Řimov nebo podzemní zdroje vody).

Povrchové vodní zdroje, především pak vodárenské nádrže představují v podmínkách ČR zásadní zdroj pitné vody. Jejich kvalitu nicméně ohrožuje celá řada faktorů, z nichž nejvýznamnější je jejich eutrofizace a znečištění v kombinaci s probíhající klimatickou změnou. Na fotografiích sinicových vodních květů na vodárenských nádržích Švihov (vlevo a vpravo nahoře) v srpnu 2024 a Vrchlice (dole) v září 2019.

Černé jezero na Šumavě – změna kvality vody se dotýká i zdánlivě nedotčených oblastí.

ZÁKLADNÍ POJMY

Vodní útvar: vymezené významné soustředění povrchových nebo podzemních vod v určitém prostředí, charakterizované společnou formou výskytu nebo vlastnostmi vod a znaky hydrologického režimu; vodní útvary se člení na útvary povrchových vod a útvary podzemních vod.

Vodní zdroj: povrchové nebo podzemní vody, které se využívají nebo se mohou využívat pro potřeby člověka, zejména pro pitné účely.

Povodí: území, ze kterého veškerý povrchový odtok odtéká sítě vodních toků a případně i jezer do moře v jediném vyústění, ústí nebo deltě vodního toku.

Vodní dílo: stavba, která slouží ke vzdouvání a zadržování vod, umělému usměrňování odtokového režimu povrchových vod, k ochraně a užívání vod, k nakládání s vodami, ochraně před škodlivými účinky vod, k úpravě vodních poměrů nebo k jiným účelům – zejména přehrady, hráze, vodní nádrže, jezy nebo zdrže.

Vodárenská nádrž: označení pro vodní nádrž sloužící jako zdroj pitné vody.

ZÁVĚRY

Aby byla ochrana vodních zdrojů účinná, je nezbytné pohlížet na celou problematiku komplexně. S ohledem na výše uvedené je nutné zejména:

- zavést jasný metodický postup pro stanovování ochranných pásem vodních zdrojů a řídit se jím; zahrne konkrétní postupy pro navrhování, provoz, monitoring i kontrolu jejich funkce,
- zakotvit mechanismus revizí vyhlášených ochranných pásem (přezkoumat dostatečnost jejich plošného vymezení a stanovených podmínek s ohledem na dopady lidských činností nebo konkrétní projevy klimatické změny, a to v pravidelných cyklech),
- při vymezování ochranných pásem zohlednit stav a činnosti v celém povodí přítoku nad vodárenskou nádrží,
- povinně chránit kromě velkých vodních zdrojů také malé vodní zdroje,
- ochranu vodárenských nádrží posílit při povolování infrastrukturních projektů a jiných záměrů, které mohou ovlivnit kvalitu nebo kvantitu vody,
- posílit roli vodoprávních úřadů jako dotčených orgánů a správců povodí coby odborných subjektů v plánování a v povolovacích procesech pro vyhlášení ochranných pásem,
- naplnit požadavek zajištění a průběžné obnovy promítnutí aktuální podoby ochranných pásem do katastru nemovitostí a do územně plánovací dokumentace,
- důsledně analyzovat, které činnosti poškozující nebo ohrožující vydatnost, jakost nebo zdravotní nezávadnost vodního zdroje nelze v tomto pásmu provádět a jaká technická opatření jsou v ochranném pásmu povinny provést zákonem vymezené osoby.

K výše uvedenému by měla pomoci také úprava hlavního legislativního předpisu, vodního zákona, aby vytvářel jasné a nezpochybnitelné zásady k ochraně zdrojů vody formou ochranných pásem a nevznikala neodůvodněná omezení pro jiné činnosti, pokud této ochraně vyhovují. Klíčové také je vydat vyhlášku slučitelnou s aktuálním vodním zákonem a další navazující legislativou.

Ochranu vodních zdrojů by mělo zlepšit zvýšení povědomí široké veřejnosti o existenci ochranných pásem a zákazech a omezení užívání dotčených pozemků. Žádoucí je též posílit výměnu informací mezi státními orgány a veřejností.

AVEX 2/2025: OCHRANNÁ PÁSMA VODNÍCH ZDROJŮ V ČR: PROČ DOSAVADNÍ POSTUPY NESTAČÍ? DUBEN 2025

Přehled použité literatury: <https://www.avcr.cz/cs/veda-a-vyzkum/avex/>

AVex je nezávislé a nestranné expertní stanovisko, které Akademie věd České republiky připravuje pro legislativní potřeby zákonodárců Poslanecké sněmovny a Senátu Parlamentu České republiky.

Připravila: Akademie věd ČR. Odborným garantem stanoviska je Ústav pro hydrodynamiku AV ČR a Ústav státu a práva AV ČR ve spolupráci s Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně.

Odpovědná redaktorka: Markéta Růžicková, e-mail: avex@kav.cas.cz, <http://www.avcr.cz/cs/veda-a-vyzkum/avex/>.

Foto: Martin Pivokonský.

Kontaktní osoby: doc. RNDr. Martin Pivokonský, Ph.D., Ústav pro hydrodynamiku AV ČR, pivo@ih.cas.cz, JUDr. Tereza Snopková, Ph.D., Ústav státu a práva AV ČR, terezasnopkova@ilaw.cas.cz, JUDr. Jiří Zicha, Ph.D., Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, zicha@utb.cz

Text vznikl za podpory výzkumného programu Strategie AV21 „Voda pro život“.

Literatura a použité zdroje – AVex 2/2025

1. BARTLOVÁ, V., FOLTÝN, M., PIVOKONSKÝ, M., REDERER, L., SNOPOKOVÁ, T., ZICHA, J. Ochranná pásma vodních zdrojů – sucho, právo a praxe, Edice Strategie AV21 | Voda pro život, 2024.
2. EVROPSKÁ KOMISE: Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Evropské radě, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Zelená dohoda pro Evropu. COM/2019/640 final.
3. EVROPSKÁ KOMISE: Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Evropské radě, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Cesta ke zdravé planetě pro všechny – Akční plán EU: Vstříc nulovému znečištění ovzduší, vod a půdy. COM/2021/400 final.
4. MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ: Metodický pokyn k postupu státních podniků Povodí při poskytování náhrad za omezení užívání nemovitostí v ochranných pásmech vodních zdrojů dle § 30 odst. 9 zákona č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), ve znění pozdějších předpisů.
5. MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ: Sdělení odboru ochrany vod a odboru legislativního Ministerstva životního prostředí k institutu ochranných pásem vodních zdrojů (§ 30 vodního zákona), dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/ochranna_pasma_vodnich_zdroju.
6. MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ: Strategie přizpůsobení se změně klimatu v podmínkách ČR, 1. aktualizace pro období 2021–2030 (Adaptační strategie), dostupné z: [https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/zmena_klimatu_adaptacni_strategie/\\$FILE/OEOK_Narodni_adaptacni_strategie-aktualizace_20212610.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/zmena_klimatu_adaptacni_strategie/$FILE/OEOK_Narodni_adaptacni_strategie-aktualizace_20212610.pdf).
7. MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ: Stanovisko odboru ochrany vod Ministerstva životního prostředí k aplikaci kalů v ochranných pásmech vodních zdrojů, dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/ochranna_pasma_vodnich_zdroju.
8. NOVÁKOVÁ, H., FOJTÍK, T., ZBOŘIL, A.: Databáze ochranných pásem vodních zdrojů v České republice, VTEI/ 2019/ 2, dostupné z: <https://www.vtei.cz/wp-content/uploads/2019/04/6041-casopis-VTEI-Databaze-ochrannych-pasem.pdf>.

9. RAKAR, I., TIČAR, B., SEVER, T. (2020). Water Protection in Slovenia: Constitutional and Administrative Law Perspectives. 10.1007/978-3-030-44798-4_9. In book: Water, Governance, and Crime Issues (s. 129–155).
10. SNOPOKOVÁ, T. Právo na vodu a aktuální tendence k posílení ochrany vody v ústavněprávní rovině českého práva. Právník. Roč. 160, č. 7 (2021), s. 565–579.
11. VÝZKUMNÝ ÚSTAV VODOHOSPODÁŘSKÝ T. G. MASARYKA: DIBAVOD, Aktualizace OP, dostupné z: <https://dibavod.cz/107/aktualizace-ochrannych-pasem-vodnich-zdroju-a-nadrzi.html>.